

EVA VON REDECKER
REVOLUTIE
VOOR HET LEVEN

EEN FILOSOFIE VAN NIEUWE PROTESTBEWEGINGEN

Eva von Redecker

REVOLUTIE VOOR HET LEVEN

EEN FILOSOFIE VAN NIEUWE PROTESTBEWEGINGEN

Vertaald door Peter Huijzer en Jan Sietsma
Met een inleiding van Thijs Lijster

Inhoudsopgave

Is echt leven mogelijk te midden van het onechte? 7

Eva von Redecker als ‘erfgenaam’ van de Frankfurter Schule

Thijs Lijster

Inleiding 19

BEHEERSEN (eigendom) 27

De Stutenberg 27

Land en mensen, land zonder mensen 30

Zaakheerschappij 34

Fantoombezit 38

Verwoesting 43

EXPLOITEREN (goederen) 47

De beendermolen 47

Internationale handel, fabrieken en verpakkingen 53

Zakelijke heerschappij 57

Zelfexploitatie 60

Troep zijt gij 65

UITPUTTEN (arbeid) 67

Onder het plaveisel de hand 67

Gevoelloze lichamen en beschikbare tijd 70

Zakelijke zaakheerschappij 76

Eigen verantwoordelijkheid 83

Burn-out en monsterduikelaartjes 86

VERNIETIGEN (leven) 89

Die-ins 90

De komende catastrofe 97

Het verlies van de wereld 103

Het verlies van de tijd 107

De tedere verteller 114

REVOLUTIE 121

O Fortuna! 121

Politiek en haar radius 124

Het grote hamsterrad 128

Toe-eigenen of afremmen? 133

Revolutie voor het leven 138

REDDEN (leven) 149

Opschuimend, ongetralied leven 150

Zaakheerschappij ter zee 158

Wat betekent leven? Virale angst versus
schimmeln netwerk 165

Regimes van niet-redding 170

Kunnen ademen 175

REGENEREREN (arbeid) 179

Wij willen ons levend! 180

Vloeibare stakingsmacht 186

Solidaire relaties 193

Het ingekapselde leven 203

Elkaar ter wereld brengen 208

DELEN (goederen) 215

- In de bodem laten 216
- Bezetting en verworteling 222
 - Vrije gaven 227
- Anonieme liefde 232
- Het gegevene 236

VERZORGEN (eigendom) 239

- Water is leven 240
- Wereldbewaring 244
 - Standplaatsen 248
- Omnia sunt communia 254
- Tegenwoordigheid 257

Slot 261

Woord van dank 266

Geraadpleegde literatuur 267

Is echt leven mogelijk te midden van het onechte?

Eva von Redecker als ‘erfgenaam’ van de Frankfurter Schule

Thijs Lijster

*Een wereld waar we zorgen in plaats van beheersen, delen in
plaats van exploiteren, regenereren in plaats van uitputten
en redden in plaats van vernietigen.*

Een bekende cartoon in de *New Yorker* toont een man met drie kinderen bij een kampvuur in een desolaat landschap. De man zegt: ‘Ja, de planeet is verwoest, maar gedurende één prachtig moment in de geschiedenis hebben we veel waarde gecreëerd voor aandeelhouders.’ De grap toont de bittere waarheid van het economisch denken, waarin winstmaximalisatie de prioriteit krijgt boven het beschermen van de basaalste voorwaarde voor het leven: een leefbare planeet. Ondanks het feit dat de gevolgen van die economische logica steeds duidelijker en vernietigender zichtbaar worden (in de vorm van bosbranden, overstromingen, pandemieën, hongersnood enzovoorts) lijkt er politiek gezien weinig aanzet om het tij te keren. Integendeel, radicaal-rechtse bewegingen hebben overal in de westerse wereld de overhand, en dit gaat gepaard met het terugschroeven van klimaatmaatregelen en het vrij spel geven aan vervuilende industrieën, zoals de bio-industrie en de fossielebrandstofindustrie. De overwinning van de ‘zachte krachten’, waar Henriette Roland Holst in haar beroemde gedicht uit 1918 zo van overtuigd was, laat nog altijd op zich wachten. Als de waanzin van deze manier van denken – en voor de kinderen uit de cartoon kan het niet anders dan als waanzinnig overkomen – zo zonneklaar is, waarom is het dan zo moeilijk om ons eraan te onttrekken? En

op welke manier zouden we dat niettemin kunnen doen? Op die vragen geeft Eva von Redecker in dit boek een antwoord.

Revolutie voor het leven past in een rij van publicaties die, in de afgelopen pakweg vijftien jaar, vanuit verschillende wetenschappelijke disciplines en taalgieden de kapitalismekritiek nieuw leven hebben ingeblazen, een waartoe ook Mark Fishers *Capitalist Realism* (2009), Thomas Piketty's *Kapitaal in de 21^e eeuw* (2013), Kohei Saito's *Systeembreuk* (2020) en Søren Mau's *Mute Compulsion* (2023), of hier te lande Willem Schinkels en Rogier van Reekums *Theorie van de kraal* (2019) behoren. Von Redeckers boek onderscheidt zich van hen door haar toegankelijke schrijfstijl en haar intersectionele benadering, waarin ze ruimschoots aandacht besteedt aan de strijd van indigene, feministische en antiracistische bewegingen (en zich niet laat verleiden tot valse keuzes tussen identiteits- of klassepolitiek), maar vooral door haar expliciet activistische inslag en strijdbare toon. Haar boek vormt, naar een bekende uitspraak van de jonge Marx die zij ook citeert, een 'nietsontziende kritiek op alles wat bestaat', al moeten we daar direct aan toevoegen dat het volgens haar veeleer het kapitalisme is dat nietsontziend is ten opzichte van 'alles wat bestaat'. Daarmee plaatst ze zich in de rijke traditie van de Frankfurter Schule.

Antikapitalisme

Hoewel Von Redecker niet in Frankfurt studeerde, en evenmin aan het Frankfurter Institut für Sozialforschung verbonden is geweest, kan zij in meerdere opzichten gezien worden als een erfgenaam van deze denktraditie. De Frankfurter Schule is de naam die gegeven wordt aan de groep denkers (o.a. Horkheimer, Adorno, Marcuse en Benjamin) die aan de basis stond van de zogenaamde 'kritische theorie', een vorm van sociale en cultuurtheorie die niet slechts neutraal beschrijvend te werk gaat, maar ook kritisch oordeelt over de samenleving en zich inzet om die samenleving ten goede te veranderen.¹ Vaak wordt een aantal opeenvolgende 'generaties' van de Frankfurter Schule onderscheiden: na de bovengenoemde grondleggers had een tweede generatie

Jürgen Habermas als belangrijkste representant, de derde Axel Honneth (die Habermas' onderzoeksassistent was), de vierde onder anderen Rahel Jaeggi (die bij Honneth promoveerde). Elk van deze generaties kende haar eigen aandachtspunten: de radicale moderniteitskritiek van de eerste werd bij Habermas afgewisseld door een aandacht voor communicatieprocessen, en bij Honneth en Jaeggi door een hernieuwde aandacht voor Hegels erkenningsbegrip. Via Jaeggi, die samen met Raymond Geuss haar promotieonderzoek begeleidde, staat Von Redecker in een directe lijn met deze traditie (en behoort ze dus tot wat we intussen als de vijfde generatie Frankfurter Schule kunnen beschouwen). Van al deze generaties, die van haar *Doktormutter* inclusief, sluit Von Redecker evenwel nog het meest aan bij de eerste; we zien bij haar dezelfde combinatie van de radicale afwijzing van de status quo en het halsstarrig vasthouden aan de utopische belofte die ook het werk van Marcuse ('de Grote Weigering') en Adorno ('*das Ganze ist das Unwahre*') kenmerkt.

Ze erft van hen eveneens een manier van denken die sociaal-maatschappelijke analyse verbindt met filosofische vraagstukken. *Revolutie voor het leven* vertoont daarin veel gelijkenissen met *Dialectiek van de Verlichting* (1944/47), dat als het belangrijkste boek van de eerste generatie Frankfurter Schule gezien kan worden. Voor Horkheimer en Adorno waren de maatschappelijke gelijkschakeling en de totale controle over het leven (die zij niet alleen herkenden in het nazisme maar eveneens in de Amerikaanse 'cultuurindustrie') een symptoom van een gelijkschakeling in het denken. In een wereld die beheerst werd door monopoliekapitalisme en technisch-wetenschappelijk denken heerste volgens hen de 'universele inwisselbaarheid', waarin niet langer plaats was voor het particuliere en waarin zelfs levende wezens als onderling inwisselbare eenheden kunnen worden beschouwd: '[H]et konijntje gaat niet als vertegenwoordiger maar miskend als louter exemplaar van zijn soort langs de kruiswegstaties van het laboratorium.'²²

Expliciet dan Horkheimer en Adorno – die hun in de vs geschreven teksten ontdeden van marxistisch jargon, uit angst geassocieerd te worden met het Sovjetregime – verbindt Von Redecker deze

manier van denken met de kapitalismekritiek van Marx. Net als voor Marx is eigendom voor haar het centrale probleem en de belangrijkste bron van de hedendaagse crises (in dat opzicht is mijn gebruik van de metafoor van de 'erfgenaam' ironisch). Nu heeft eigendom altijd wel een rol gespeeld in menselijke samenlevingen, en het zal dat ook wel blijven doen, maar volgens Von Redecker ging de geboorte van het moderne kapitalisme gepaard met een zeer specifieke opvatting van eigendom die zij 'absolute zaakheerschappij' (*absolute Sachherrschaft*) noemt. Waar een landheer in de feodale tijd nog rekening moest houden met wat zijn bezit betekende voor de kroon, de gemeenschap en zelfs voor de schepping als geheel, daar werd kapitalistisch bezit praktisch, en op z'n minst in de verbeelding, 'grenzeloos'. Zelfs het vernietigen van het bezit staat de eigenaar wettelijk gezien vrij.

Maar juist omwille van die grenzeloosheid moest dat bezit tegelijk strikt afgegrensd en geïsoleerd worden van zijn omgeving: feitelijk gebeurde dit in de historische 'omheining van de meenten' (*enclosure of the commons*), maar ook in ons denken krijgt het bezit – of dit nu een stuk land, een levend wezen of arbeidstijd betrof – een hekje om zich heen door zich als 'object' te onderscheiden van onszelf, als kennend subject. Dit is een cognitief-maatschappelijk proces dat Von Redecker in lijn met Horkheimer en Adorno (op hun beurt geïnspireerd door de Hongaarse marxist Georg Lukács) 'verdinglijking' noemt: het brengt een denken voort in termen van afgesloten, afgebakende eenheden, die kunstmatig geïsoleerd zijn uit sociale verbanden en historische processen.

Het is juist deze denkwijze die zich vijandig verhoudt ten opzichte van het leven. In de eerste plaats omdat geen enkele levensvorm in isolatie kan blijven bestaan, en dus ook niet afzonderlijk van zijn context gezien kan worden: de eenvoudigste levende cel is afhankelijk van interactie met de omgeving. Ten tweede omdat de op winstmaximalisatie en groei gerichte denkwijze van het kapitalisme geen rekenschap aflegt (en politiek gezien nauwelijks *hoeft* af te leggen) voor de vernietigende invloed die ze heeft op de omgeving. Milieuvervuiling door

‘NIETS KAN BLIJVEN ZOALS HET IS, ALS WE HET LEVEN WILLEN BESCHERMEN.’

– DER SPIEGEL

Protestbewegingen strijden wereldwijd tegen racisme, klimaatontwrichting en geweld tegen vrouwen. Black Lives Matter, Fridays for Future en Ni una menos streven een gemeenschappelijk doel na: het redden van leven. Ook hebben ze een gemeenschappelijke vijand: het kapitalisme. Dat vernietigt de fundamenteën van leven, door uit naam van winst en eigendom leven te veranderen in dode stof.

In *Revolutie voor het leven* laat Eva von Redecker zien wat we van protestbewegingen kunnen leren. Daarmee legt ze de basis voor een nieuwe manier van samenleven, waarin we zorgen in plaats van beheersen, regenereren in plaats van uitputten.

Vertaald door
Peter Huijzer en Jan Sietsma

Met een inleiding van
Thijs Lijster

9 789083 436937 >

www.isvw.nl